

Lipták Katalin

A „home office” hatása a vásárlási és a fogyasztási szokások alakulására

Bevezetés

A Covid-19-járvány úgynevezett első hullámának következménye volt, hogy több munkahelyen és munkakörben is hirtelen és felkészülés nélkül kellett távmunkára, *home office-ra* áttérni. A korlátozások nélküli időszak alatt (2020 nyarán) nagyon sok munkavállaló továbbra is *home office-ban* maradt. 2020 őszétől a vírushelyzet romlása okán a tartósan *home office-ban* dolgozók aránya újra megnőtt. A távmunka alkalmazása Magyarországon a koronavírus megjele-
néseig jelentősen elmaradt az európai átlagától, a járvány miatt viszont sokan „kényszerültek” ebbe a helyzetbe. A kijárási korlátozások következtében egyes munkavállalóknál teljesen megszűnt a munka és a magánélet szétválasztása a távmunka hatására, aminek számos előnye és hátránya is volt. A fejezet célja a koronavírus hatásainak elemzése a kereskedelmi szokások megváltozása terén; a vizsgálódáshoz a szakirodalmi áttekintésen túl kérdőíves felmérést használtunk. Feltévéssünk szerint a tartós *home office*, a munkába járással összefüggő utazások megszűnése, az állandó online jelenlét, a vírustól való félelem, a bezárkózás a vásárlási szokásokat is jelentősen átalakította. Sokkal többen vesznek igénybe webshopokat és online vásárlást, akár a klasszikus hétvégi nagybevásárlást is így oldják meg. Kérdés, hogy ez a tendencia tartósan jelen lesz-e a koronavírus-járvány 3. ciklusa után is.

Az atipikus foglalkoztatási formák közül Magyarországon a részmunkaidő a leginkább jellemző, a távmunka csak ezután következik. A teljes foglalkoztatot-
takon belüli arányukat csak becsülni tudjuk. A távmunka alkalmazása Magyar-
országon eddig jelentősen elmaradt az európai átlagtól, az Eurostat adatai alapján 2018-ban Hollandiában volt a legmagasabb (36%) a távmunkások aránya a fog-
lalkoztatottakon belül, Svédországban 35%, Magyarországon azonban alig 6%. A távmunka eredményes alkalmazása nemcsak a munkaadói szemléletváltáson
múlik, ettől sokkal összetettebb a folyamat. Az informatika, a humán erőforrás és a jog területének komplexitása és hatékony együttműködése eredményezheti

azt, hogy egy adott vállalatnál a távmunkások eredményessége és hatékonysága magas szintű. Egy humánerőforrás-szakembernek azt is figyelembe kell vennie, hogy nem mindenki alkalmas távmunkára, *home office-ra*, mert sokan rosszul viselik az ezzel járó lelki megterhelést, az elmagányosodást vagy a munka és család összeegyeztethetőségének a dilemmáját. Ugyanakkor sok rejtett tartalék van még a *home office-ban*, erre a 2020 tavaszán Magyarországon bevezetett különleges jogrend és az ezzel járó kijárási korlátozás miatt egyes munkahelyeken elrendelt otthoni munkavégzés szolgált bizonyítékkal.

1. A távmunka és a *home office* közötti különbségek

A távmunka első megjelenése az 1970-es évek elején volt megfigyelhető.¹ Az 1980-as, illetve 1990-es évek elején terjedt el a világban,² Magyarországon a 2000-es években került előtérbe.³ A távmunka fogalmát a 2004. évi XXVIII. törvény vezette be a hazai joganyagba.⁴ A távmunka az új munka törvénykönyvben⁵ is szerepel, a 196. § (1) bekezdése így rendelkezik: „Távmunkavégzés a munkáltató telephelyétől elkülönült helyen rendszeresen folytatott olyan tevékenység, amelyet számítástechnikai eszközzel végeznek és eredményét elektronikusan továbbítják.” A távmunka olyan foglalkoztatási forma, amely esetén a munkavállaló vagy munkáltató által megválasztott állandó vagy változó helyszínen, a hagyományos értelemben vett munkahelyen kívül folyik a munkavégzés nagy része, amikor is a munkavállaló a munkáltatóval, illetve az ügyfelekkel kommunikációs eszköz segítségével tartja a kapcsolatot. Bankó szerint minden olyan munka távmunka, amikor a munkavégzés során a munkáltató és a munkavállaló térben távol van egymástól, azaz térben és időben független.⁶ A távmunkát otthoni körülmények között, nem a vállalat tényleges telephelyén

¹ Jack Nilles: Telecommunications and Organizational Decentralization. *IEEE Transactions on Communications*, 23. (1975), 10. 1142–1147.

² Yehuda Baruch: Teleworking: Benefits and Pitfalls as Perceived by Professionals and Managers. *New Technology Work and Employment*, 15. (2000), 1. 34–49.

³ Jáki Eszter: Távmunka és profit. *Vezetéstudomány*, 38. (2007), 10. 55–63.

⁴ Forgács Tamás: Egy kistérségi távmunka-stratégia bemutatása. *Tér és Társadalom*, 22. (2008), 2. 123–145.

⁵ 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről.

⁶ Bankó Zoltán: Az atipikus foglalkoztatási formákra vonatkozó rendelkezések. In Kiss György (szerk.): *Az Európai Unió munkajoga*. Budapest, Osiris, 2001. 32.

vagy székhelyén végzik. Az informatikai feltételek révén ez minden gond nélkül megoldható. A munkáltató felelős a munkafeladat előkészítéséért, pontos meghatározásáért, valamint az előállított eredményt ellenőrizheti.

A távmunkával kapcsolatos jogi vagy szabályozási környezet az európai országokban nem egységes. A távmunkáról szóló európai keretmegállapodást az európai országokban eltérően értelmezték.⁷ A keretmegállapodás eltérő értelmezéseit politikai érdekek motiválták, figyelembe véve az egyes országok szociális partnereinek véleményét. A távmunka lassú terjedésének egyik oka lehet a megfelelő szabályozás hiánya. A szabályozás hiányát az egyik legsürgetőbb kérdésnek tekintik a távmunka gyakorlatának transznacionális szintű végrehajtása terén.⁸

A távmunkavégzés és a *home office* speciális munkavégzési formák. A fogalmak a pandémia okozta helyzetben kerültek előtérbe. Külön érdekes a kérdés, mert a távmunkafogalom viszonylag régebb óta ismert Kelet-Közép-Európában. A távmunkavégzést az Európai Unióhoz való csatlakozás eredményeként szabályozták hazánkban mint atipikus munkavégzési formát. A munka törvénykönyve az atipikus munkavégzési formák között szabályozza. Az utóbbi időszakban kezdett a távmunkához részben kapcsolódni a *home office* kifejezés. A magyar terminológiában a laikus, de gyakran a szakmai nyelvhasználatban is a távmunkavégzés szinonimájaként használják. A két jogintézmény azonban nem azonos: az eltérés lényege a funkcióban van. A távmunkavégzés egy atipikus munkavégzési forma, amely feltételezi a számítástechnológiai és IKT-eszközök aktív használatát. A távmunkavégzés tartós jogviszonyként jön létre általában, amelyet jellemzően otthonról végeznek, de nem feltétlenül (a távmunkavégzést semleges helyen is lehet végezni).⁹ A *home office* esetében otthoni munkavégzésről beszélünk, de nincs meghatározva, hogy milyen eszközzel történik. A *home office* keretében bármilyen eszközzel történhet a munkavégzés. A lényeg, hogy a munkavállaló otthonában történik, de csak időszakos jelleggel. A távmunka

⁷ Trine P. Larsen – Søren Kaj Andersen: A New Mode of European Regulation? The Implementation of the Autonomous Framework Agreement on Telework in Five Countries. *European Journal of Industrial Relations*, 13. (2007), 2. 181–198.

⁸ Thomas Prosser: The implementation of the Telework and Work-related Stress Agreements: European Social Dialogue through ‘Soft’ Law? *European Journal of Industrial Relations*, 17. (2011), 8. 245–260.

⁹ Michał Barański et al.: Home Office Opportunities in SME’s in Back Office. *Acta Academica Karviniensia*, 21. (2021), 1. 5–14.

tehát az atipikus foglalkoztatás egyik formája, a *home office* pedig a munkaszervezés módja (jogi szempontból tipikusan szabályozatlan terület).¹⁰

A távmunka egyik munkaszervezési módja a napjainkban gyakran elrendelt otthoni távmunka (azaz *home office*), amikor a munkavállaló saját otthonából látja el a munkafolyamatokat a munkáltatója által biztosított eszközökkel. A mobil távmunka során a munkavégzés helyszíne változik a munkavégzés tartalmától függően. Továbbá lehetséges teleházban vagy szatellit irodában is dolgozni, ahol a munkaadó telephelyétől távol egy arra a célra létrehozott irodaházban valósul meg a távmunkavégzés. A távmunka angol megfelelői között is van eltérés, *telework* alatt azt értjük, amikor az utazást valamely számítógépes eszköz kiváltja és megkönnyíti a munkafolyamatok elvégzését. A *telecommuting* szerint pedig nem a dolgozó utazik a munkahelye és az otthona között, hanem a munkája.¹¹

A home office előnyei elsősorban a munkavállalóknál mutatkoznak meg. Ez a munkavégzési forma nagyobb fokú szabadságot ad, hiszen ideális megoldásnak tűnik, hogy valaki saját otthona kényelmét élvezve végezheti el ugyanazt a munkát, megkímélve önmagát a napi munkába járás rutinjától, és az ezzel együtt járó hátrányoktól.¹² Erdősi egy érdekes paradoxonra hívta fel a figyelmet, miszerint az információs és kommunikációs technológiák és eszközök elterjedése nem csökkentette az emberek távolsági mobilitását és az utazási igényét, pedig korábban ezt feltételezték.¹³ A *home office* esetében megszűnt a munka és a magánélet szétválasztása, ebben a helyzetben ugyanis a dolgozók többségének már nem a klasszikus időpontban kezdődött a munkanapja, hanem attól rugalmasabban.¹⁴ Ugyanakkor nem feltétlenül könnyű megtalálni a munka és a család közötti egyensúlyt az elmosódott időbeosztás miatt, hiszen távmunkában nincs minden esetben pontos munkakezdési időpont.¹⁵ A napi 8 órás

¹⁰ Vallasek Magdolna – Mélypataki Gábor: Rules on Home Office Work and Telework in Romania and in Hungary. *Central European Journal of Comparative Law*, 1. (2020), 2. 177–191.

¹¹ Nilles (1975): i. m. 1142–1147.; Forgács (2008): i. m. 123–125.

¹² João de Abreu e Silva – Patrícia C. Melo: Does Home-based Telework Reduce Household Total Travel? A Path Analysis Using Single and Two Worker British Households. *Journal of Transport Geography*, 73. (2018), 148–162.

¹³ Erdősi Ferenc: The Role Weight of Key Factors Determining the (Infrastructure and Traffic) Intensity of Aviation for the Countries of the World. *Regional Statistics*, 5. (2015), 2. 82–107.

¹⁴ Forgács Tamás: A távmunka elméleti vizsgálata. *Vezetéstudomány*, 42. (2011), 11. 49–62.

¹⁵ Jaroslav Vrchota – Zuzana Frantíková – Miroslava Vlčková: Why Some SME's in the Czech Republic Adopt Telework and Others Not? *European Countryside*, 11. (2019), 4. 599–615.

munkaidőtől és helyhez kötöttségtől megszabaduló dolgozó munkahelyen marad alkalmazottakhoz képest lényegesen önállóbb és függetlenebb, ami az időbeosztását, mozgását, munkavégzése módját illeti. A szabadság és kötetlenség a *home office*-t választók bevallása szerint az egyik legfőbb egyéni motivációs tényező. Jellemző, hogy általában a kreatív munkaerő az, amely fontosnak tartja és értékeli a rugalmasságot és egyéni szabadságot a munkavégzésben. Gareis és szerzőtársai arra a megállapításra jutottak, hogy csupán tévhit, hogy a *home office*-ban dolgozók nagy része nő. Felmérésük szerint a dolgozók jellemzően férfiak, magasabb vezetői pozícióban.¹⁶ Megszűnik a napi munkába járással, mindig fitt megjelenéssel, munkatársak és vezetők előtti megfelelési kényszerrel, belső vállalati konfliktusok eltűrésével, kezelésével kapcsolatos stressz, hiszen az otthon dolgozó kikerül a többnyire feszült vállalati légkörből, és csakis feladatára koncentrálni.¹⁷

A *home office* leggyakrabban emlegetett hátránya a munkavállalók oldaláról a többnyire egyedül végzett munkából eredő elmagányosodás, az emberi kapcsolatok leépülése, a személyes találkozások, négy szemközti és csoportos beszélgetések hiánya.¹⁸ A *home office* izolációs problémájának leküzdésére számos eszköz bevethető, változó, kinél melyik módszer hoz hatékony megoldást. Legideálisabb az, ha a dolgozó nem teljes munkaidőben, csak heti néhány napot dolgozik otthonról, de ez nem minden munkakörben valósítható meg.¹⁹ Előfordulhatnak olyan esetek is, amikor a jövedelem csökken a *home office* hatására, mert a dolgozó elesik valamilyen bónusztól vagy többletjuttatástól.²⁰ A *home office* során a karrierlehetőségek is jóval korlátozottabbak, ugyanis hiányzik a rendszeres találkozás a felettessel, a személyes kontaktusok elmaradása is csak tovább ront a helyzeten.²¹ Jelentős veszélyforrás a *home office* esetében

¹⁶ Karsten Gareis – Tobias Hüsing – Alexander Mentrup: What Drives eWork? An Exploration into Determinants of eWork Uptake in Europe. *Proceedings of the 9th International TeleworkWorkshop Heraklion, Greece*. 2004. 6–9.

¹⁷ Jon C. Messenger – Lutz Gschwind: Three Generations of Telework: New ICTs and the (R) evolution from Home Office to Virtual Office. *New Technology Work and Employment*, 31. (2016), 3. 195–208.

¹⁸ Aida Isabel Tavares: *Telework and Health Effects Review, and a Research Framework Proposal*. Munich, University Library of Munich, 2015. 55.

¹⁹ Barański et al. (2021): i. m.

²⁰ Jáki (2007): i. m.

²¹ Forgács (2011): i. m. 49–62.

az úgynevezett munkamánia vagy munkaalkoholizmus kialakulása, amikor a dolgozó pihenő nélkül folyamatosan dolgozik, akár éjszaka is.²²

A home office előnyei a munkaadók oldaláról, hogy a munkahelyi költséget tekintve olcsóbb, nem kell olyan költségekkel számolnia, mint egy irodaház fenntartásánál a bérleti díj, rezsiköltségek.²³ Nincsenek földrajzi távolságok, fizikai holléttől függetlenül a világ bármely pontjáról foglalkoztathat munkaeerőt.²⁴ A dolgozók teljesítménye akár 30%-kal is nőhet a hagyományos módon foglalkoztatott munkaeerőhöz képest, könnyebben megoldható a rendkívüli munkavégzés.²⁵ *A home office* ösztönzőleg hat a munkavállalókra, és így nő a hatékonyságuk, termelékenységük. Rugalmas létszámgazdálkodás valósítható meg, mindig annyi munkaeerő foglalkoztatható, amennyire éppen szükség van.²⁶

A munkaadók részéről hátrányok is vannak, a hagyományos szervezeti formák megszűnése megzavarhatja a vállalat működését. *A home office-nél*, a munkáltatói oldalról az utasítási és ellenőrzési jog erősen korlátozott, ezáltal nehezebben mérhető az egyén teljesítmény. A sokkal szabadabb időbeosztás következtében a munkaadók ellenőrzési jogköre jelentősen lecsökkent. Átalakul a munkaadó és a munkavállaló közötti viszony, amely a jogi kérdéseket is erősen érinti, a munkahely ugyanis a felek közötti jogviszony szimbóluma is.²⁷ Az otthonban végezhető munka nincs mindenre egyforma hatással, ha nem megfelelő a munkaeerő kiválasztása, épp az ellenkező hatást váltja ki; nem motivál, hanem elégedetlen lesz.²⁸

Sokan úgy vélik, hogy a hátrányos helyzetű térségek munkaerőpiaci helyzete *a home office* szélesebb körű alkalmazásával nagymértékben javítható lenne. Forgács szerint a távmunka/*home office* jól illeszkedik a területfejlesztés eszköz-

²² Musinszki Zoltán et al: Workaholism and a New Generation – Labour Market Survey among Hungarian and Romanian Youth. *Amfiteatru Economic*, 22. (2020), 14. 1227–1242.

²³ Forgács (2008): i. m. 123–145.

²⁴ de Abreu e Silva – Melo (2018): i. m.

²⁵ Agota Giedré Raišienė et al.: Working from Home – Who Is Happy? A Survey of Lithuania's Employees during the Covid–19 Quarantine Period. *Sustainability*, 12. (2020), 13.

²⁶ Karácsony Péter: The Impact of the Coronavirus (Covid–19) on the Employment Characteristics of Hungarian SMEs. *Review of Economic Studies and Research Virgil Madgearu*, 13. (2020), 2. 105–117.; Bankó (2001): i. m.

²⁷ Mélypataki Gábor: Dematerialisation of Workplace in Non-classical Labour Law Relations. *Zbornik Radova Pravni Fakultet Novi Sad*, 52. (2019), 2. 671–682.

²⁸ Forgács (2011): i. m. 49–62.

rendszerébe, és a telephelyválasztási tényezők alapján háttérbe szorított kisebb települések is nyertesei lehetnek a távmunka terjedésének. A szerző a nagykatái kistérségben vizsgálta a távmunka kialakítását és annak várható hatásait. A távmunka, szerinte, mint eszköz, növeli a helyi foglalkoztatottságot, csökkenti a térség gazdasági és szociális elmaradottságát más kistérségekhez képest, ezáltal növeli a versenyképességet.²⁹ A sellyei kistérség magas munkanélküliségének kezelését a távmunka bevezetésével látják megoldhatónak, ugyanis a távmunka bevezetése változást hozhatna a térség gazdasági életébe.³⁰ Az Észak-magyarországi régióban (főleg az aprófalvakban) élők digitális kompetenciái sajnos az országos átlag alatt vannak, így ezekben a térségekben a foglalkoztatottság növelésének ez is fontos akadálya. Ott, ahol alacsony az iskolai végzettség, nem biztosított a digitális eszközök napi szintű használata, akár írás-olvasási nehézségekkel is küzdenek a lakosok, és a jellemző munkavégzés a közfoglalkoztatás, nagyon nehéz a távmunka bevezetése. A távmunka egyértelműen a fejlettebb térségek foglalkoztatási adatait tudja tovább növelni, egy-két fentebb említett jó gyakorlattól eltekintve.

2. A koronavírus terjedése és a *home office* bevezetése

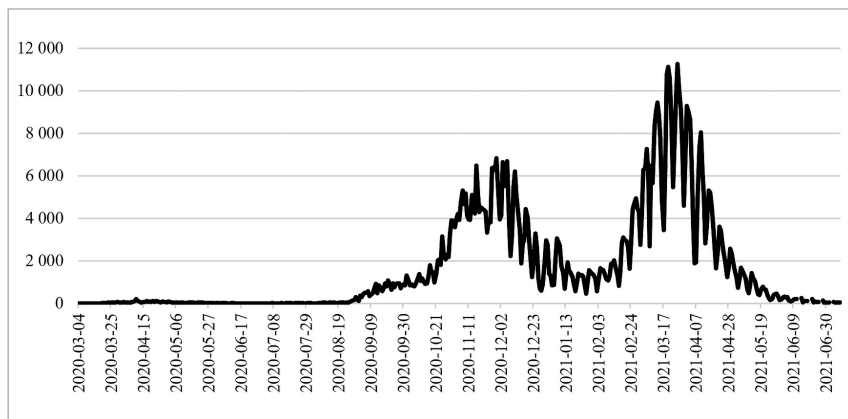
Az elmúlt két évtizedben háromszor fordult elő koronavírus-járvány, 2002–2003 között a SARS-CoV 775 áldozattal járt, majd 2012-ben a MERS-CoV vírus miatt 858 fő veszítette életét. A legutóbbi, a Kínából induló Covid-19 jelzésű (más jelzés szerint SARS-CoV-2) koronavírus világméretű pandémia lett.³¹ A járványnak a Johns Hopkins Egyetem adatai szerint a világon összesen 3 790 000 halálos áldozata volt 2021. június közepéig, és több mint 175 000 000 igazolt megbetegedésről tudunk. Ez sokkal súlyosabb fertőzöttséget és halálozási adatokat mutat, mint a korábbi koronavírusok. Az 1. ábrán az adott napon regisztrált megbetegedések számát látjuk Magyarországon az Atlo-Team Koronamonitor adatait felhasználva. Az első megbetegedést 2020. március 4-én regisztrálták, az úgynevezett első hullám júniusig tartott, akkor a legmagasabb

²⁹ Forgács (2008): i. m. 123–145.

³⁰ Antal Zoltán: A Sellyei kistérség kitérési pontjai a munkaerő-piaci sajátosságok alapján. *Területi Statisztika*, 49. (2009), 2. 199–214.

³¹ Tauseef Ahmad et al.: Coronavirus Disease 2019 (Covid-19) Pandemic and Economic Impact. *Pakistan Journal of Medical Sciences*, 36. (2020), 4. 73–78.

napi új megbetegedés szám 2020. április 10-én volt 210 fővel. A második hullám csúcspontja 2020. december 6-án volt 6697 fővel. A harmadik hullámban pedig 2021. március 26-án volt egy nap alatt a legtöbb új megbetegedés, 11 265 fő. 2021. június 10-én (az utolsó ismert adat) 199 fő volt a napi új megbetegedés, és összesen 817 000 megbetegedést regisztráltak, amelyből 29 912 fő hunyt el és 727 000 fő meggyógyult.

1. ábra: Adott napon regisztrált új megbetegedések száma Magyarországon

Megjegyzés: utolsó ismert adat: 2021. 07. 10.

Forrás: a szerző szerkesztése Koronamonitor adatai alapján

A magyar kormány az Alaptörvény 53. cikke alapján a Covid–19-koronavírus által okozott járvány megfékezése érdekében veszélyhelyzetet hirdetett ki az ország egész területén. A 40/2020. (III. 11.) kormányrendelet alapján 2020. március 11-től veszélyhelyzet állt fenn június 18-ig, amikor a vészhelyzet és az azzal járó különleges jogrend megszűnt, de a járványügyi készültség továbbra is érvényben van. Majd 2020. november 4-étől újra életbe lépett a rendkívüli jogrend a megbetegedések növekvő száma miatt (amely jelenleg – 2021. július – is érvényben van, de a korábban bevezetett kijárási korlátozást már eltörölték).

A vészhelyzet kihirdetésével egy időben a munkaadók nagy része azonnal elrendelte az otthoni munkavégzést (*home office-t*) az érintkezések számának csökkentése miatt azokban a munkakörökben, ahol lehetőség van a távolról történő munkavégzésre. A koronavírus-járvány előtt a *home office* nem számított általánosnak, bár a fejlettebb digitális infrastruktúrával rendelkező, többnyire

multinacionális vállalatok már elkezdtek kísérletezni ezzel. KSH-adatok alapján 2019-ig átlagosan az aktív munkavállalók 2,43%-a dolgozott távmunkában. Ehhez képest a 2020 második negyedévében volt csúcson a távmunkában foglalkoztatottak száma hazánkban, amikor a munkavállalók 15,78%-a dolgozott rendszeresen távol a munkahelyétől.

Az otthoni munkavégzés megszüntetését a kormány 2021. május 10-én javasolta, mivel a közintézmények akkor újra megnyitottak, és így nem látták indokoltnak az otthoni munkavégzés további folytatását. Ugyanakkor a nem közigazgatásban és oktatásban dolgozók esetében a munkaadó utasításai szerint továbbra is érvényes maradhatott a *home office*. A jövőre nézve még senki sem tudja biztosan megmondani, hogy tartós maradhat-e az otthonról történő munkavégzés alkalmazása. Felmérések szerint a *home office* hatékonysága mind a munkaadói, mind a munkavállalói tapasztalatok alapján a pozitív irányba mutat.

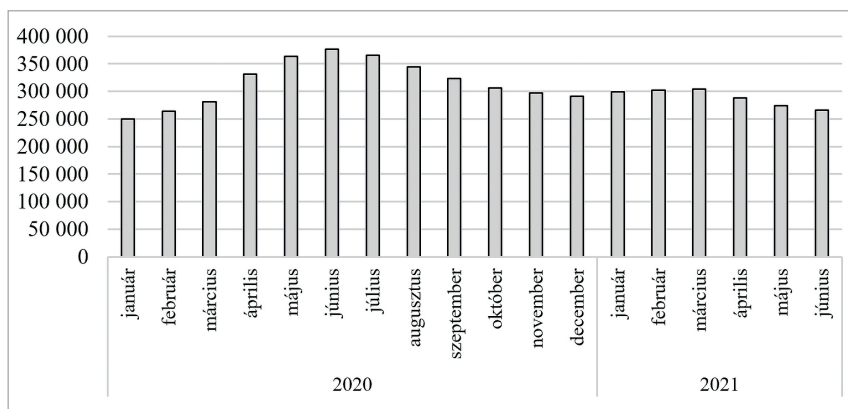
A koronavírus terjedésének megfékezése, lassítása céljából alkalmazott kormányzati intézkedések elemzése nem képezi a fejezet tárgyát, de ezek együttesen hatással voltak arra, hogy az állampolgárok utazási, ingázási, munkavégzési és vásárlási szokásai is jelentősen átalakultak. A kérdés az, hogy ezek az átalakulások mennyire maradnak tartósak. A téma kutatása néhány év múlva is aktuális lesz a hosszú távú hatások feltárásához.

3. A pandémia hatása a hazai kiskereskedelemre

A pandémia gazdasági és társadalmi következményei súlyosan hatnak a világ valamennyi országára. A GDP-ben, a termelésben, a turizmusban, a kereskedelemben, a munkaerőpiacon és még több területen nagymértékű visszaesés következett be.³² A kereskedelemben a pánikszerű vásárlások jelentették a legnagyobb kihívást, hiszen az új helyzetben a vásárlók fogyasztási szokásai jelentősen

³² Pawel Adrjan – Reamonn Lydon: Covid–19 and the Global Labour Market: Impact on Job Postings. *Economic Letter*, 51. (2021), 3. 1–7.; Alexander Bartik et al.: Measuring the Labor Market at the Onset of the Covid–19 Crisis. *University of Chicago, Becker Friedman Institute for Economics Working Paper*, 2020–83. Joel B. Carnevale – Isabella Hatak: Employee Adjustment and Well-being in the Era of Covid-19: Implications for Human Resource Management. *Journal of Business Research*, 116. (2020). 183–187.

átalakultak.³³ A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (NFSZ) 2021. júniusi felmérése szerint a nyilvántartott álláskeresők száma 265 497 fő volt, összehasonlítva az előző évi adattal, akkor 376 290 fő volt regisztrált álláskereső. A koronavírus munkaerőpiaci hatásai jól láthatóak, viszonylag sokan veszítették el a munkájukat 2020 márciusa óta (2. ábra).

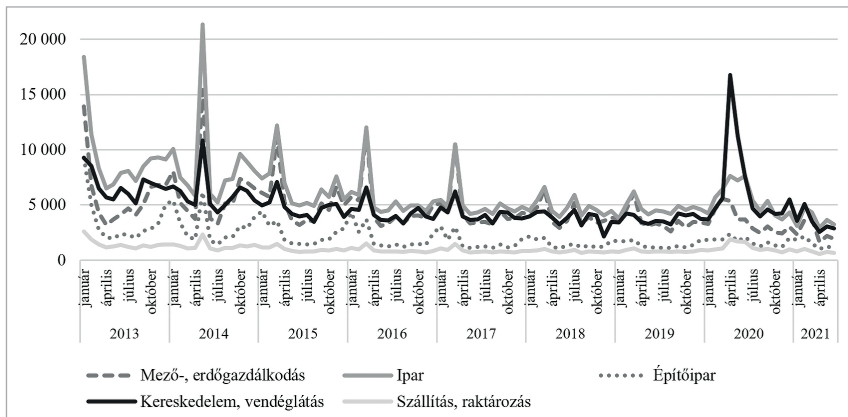
2. ábra: Nyilvántartott álláskeresők létszáma Magyarországon (2020. január – 2021. június)

Forrás: a szerző szerkesztése az NFSZ-adatok alapján

Amennyiben az újonnan regisztrált álláskeresők létszámát elemezzük az utolsó munkahelyük nemzetgazdasági ága szerint (3. ábra), jól láthatjuk, hogy a tavaszi hónapokban (március és április) a nyilvántartott álláskeresők létszáma rendre magasabb a kereskedelemben és vendéglátásban. Az új álláskeresők számának hirtelen növekedése 2020 tavaszán, a koronavírus-járvány kezdetekor azonnal láthatóvá vált, de ez a nyári hónapokra visszarendeződött, és azóta nincs ilyen magas kiugró érték.³⁴

³³ Kovács András – Sikos T. Tamás: *Panic Buying in Hungary during Covid-19 disease*. 2020; Sikos T. Tamás – Papp Vanda – Kovács András: A hazai vásárlói magatartás változása a Covid-19-járvány első hullámában. *Területi Statisztika*, 61. (2021), 2. 135–152.

³⁴ Lajó Adrienn: *Elemzés. Járványhelyzet és munkaerőpiac*. Budapest, Állami Számvevőszék, 2020. 1–57.

3. ábra: Nyilvántartott álláskereső létszáma utolsó munkahelyük nemzetgazdasági ága szerint (2013. január – 2021. június)

Forrás: a szerző szerkesztése az NFSZ-adatok alapján

Magyarország kiskereskedelmi forgalma meghaladta az Európai Unió 2019. évi átlagát, 6,2%-kal nőtt az előző évhez képest. A kiskereskedelmen belül az élelmiszer-jellegű vegyes üzletek foglalkoztatják az ágazati munkaerő legnagyobb részét, 40%-át. Ezen üzletek bonyolítják a forgalom legjelentősebb arányát, 45%-t, ami 3,7%-kal magasabb a 2018-as évhez képest. Az élelmiszertermékek (ital- és dohányáruval együtt) a forgalom 40%-át jelentették, szintén meghaladva az előző évi adatokat. Az élelmiszerek ára 2010–2019 között 33%-kal, míg 2018–2019 között az élelmiszerüzletek árai 6,1%-kal drágultak. Fontos kiemelni az internetes vásárlás töretlen népszerűségét: a Magyarországon végbement tranzakciók értéke 2019-ben háromhavonta 21%-kal szárnyalta túl az előző év azonos időszakát. A főváros és Pest megye erőteljes centrumjellege a kiskereskedelmi forgalom esetében is egyértelmű, ugyanis 2019-ben a vásárlások értékének 38%-át az említett térségben regisztrálták. Ennek oka a lakosság erős vásárlóereje, az ingázók hatása és a turizmus szerepe is. Fontos kiemelni, hogy a kiskereskedelemben a multinacionális cégek a forgalom 51%-át bonyolítják le, elsősorban Budapesten, az agglomerációban és a megyeszékhelyeken, járasi szinten más kép rajzolódik ki.³⁵

³⁵ Márton Sára: *A hazai élelmiszerrendszer rezilienciájának vizsgálata a COVID-19 járvány alatt*. Szakdolgozat. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, 2021.

Az egyik legerőteljesebb hozadéka a Covid–19-járványnak a digitalizáció erőteljes elterjedése volt, amely az e-kereskedelem népszerűségét pozitívan befolyásolta. A kijárási korlátozás, a megbetegedéstől való félelem miatt a lakosság számos előnyt látott az online vásárlásban, amit jól mutat, hogy a témakörre 2020 márciusa óta több mint kétszer annyian kerestek rá, mint azelőtt.³⁶ A járvány első hullámához kötődő trendeket vizsgáló, 1000 fő bevonásával készült kutatás alapján Németh szerint a vásárlások gyakorisága nem változott jelentősen, néhány esetben ritkult. Érdekesség, hogy a vásárlások gyakorisága az élelmiszerek, az üzemanyag és a szépségipari cikkek esetében csökkent főként. Egy másik, 2020. március vége és április eleje között 928 fő bevonásával zajló nem reprezentatív online felmérésből³⁷ az derült ki, hogy a válaszadók szívesebben vásároltak kisebb élelmiszerüzletekben a vizsgált időszakban.

A *home office* elterjedése és kényszerű alkalmazása nemcsak a dolgozók munkavégzéssel és munkaszervezéssel kapcsolatos teendőit és szokásait változtatta meg, hanem a vásárlással, fogyasztással kapcsolatos szokásokat is. A továbbiakban célzottan az élelmiszer-vásárlási szokások változásait elemzem egy kérdőíves felmérés segítségével a *home office*-ban dolgozók körében.

4. Az élelmiszer-vásárlási szokások változása a *home office* időszakában – egy kérdőíves felmérés eredményei

Az élelmiszer-vásárlási szokások változásának vizsgálatához kérdőíves felmérést készítettem elő; az adatfelvétel ideje 2021. május, online formában, hólabdamódszerrel és Facebook-csoportok célzott megkeresésével. Az adatgyűjtést a Google Form segítségével, a feldolgozást pedig IBM SPSS Statistics Version 24 programmal végeztem. A válaszok tisztítása után 202 értékelhető választ kaptam, a minta összetételét az *1. táblázat* szemlélteti.

³⁶ Németh Péter et al.: Vásárlási szokások változása a koronavírus okozta járványhelyzet hatására – az online vásárlási magatartás vizsgálata. In Ercsey Ida (szerk.): *Marketing a digitalizáció korában*. Győr, (k. n.), 2020. 305–315.

³⁷ Soós Gabriella: Az élelmiszer-fogyasztói szokások változása COVID-19 vírus megjelenéséhez kapcsolódóan Magyarországon. *Marketing & Menedzsment*, 54. (2020), 3. 15–27.

1. táblázat: Az élelmiszer-vásárlási szokások változásának vizsgálatához végzett kérdőíves felmérés mintájának összetétele, 2021*

Jellemző	Megnevezés	Elemszám	Megoszlás (százalék)
Neme	nő	48	23,8
	férfi	154	76,2
Életkor	15–29	82	40,6
	30–39	47	23,3
	40–49	44	21,8
	50–59	21	10,4
	60–	8	4,0
Családi állapot	Házas	76	37,6
	Kapcsolatban él	70	34,7
	Elvált	8	4,0
	Özvegy	3	1,5
	Egyedülálló	45	22,3
Végzettség	8 általános iskola	1	0,5
	Középfokú, érettségi nélküli	4	2,0
	Érettségi	68	33,7
	Főiskolai/egyetemi diploma	104	51,5
	PhD	25	12,4
Állandó lakóhely	Község, falu	31	15,3
	Megyeszékhely	85	42,1
	Egyéb város	60	29,7
	Főváros	26	12,9
Egy főre jutó nettó jövedelem	150 000 Ft alatt	52	25,6
	150 001–250 000 Ft	61	30,2
	250 001–350 000 Ft	37	18,3
	350 001–450 000 Ft	27	13,4
	450 001 Ft felett	25	12,4

* $N = 202$

Forrás: a szerző szerkesztése

Jelen tanulmányban a következő kutatási kérdéseket fogalmaztam meg:

K1. Milyen arányban volt jellemző a *home office* a koronavírus-járvány előtt és alatt?

K2. Milyen gyakran vásároltak az állampolgárok élelmiszereket a járvány előtt és alatt?

K3. Az online vásárlás térnyerésének mi volt az oka, és milyen csoportok képezhetők a kiváltó okok alapján?

K4. A *home office* és a koronavírus-járvány hogyan változtatta meg az állampolgárok általános és vásárlási szokásait?

Milyen arányban volt jellemző a home office a koronavírus-járvány előtt és alatt? (K1) kutatási kérdésre adott válaszok az alábbiak: 2020 előtt csupán 39 fő (19,3%) dolgozott *home office-ban* és 163 fő (80,7%) nem. Az elmúlt egy évben (2020. májustól) 158 fő (78,2%) dolgozott *home office-ban* és 44 fő (21,8%) nem. A felmérésben részt vettek közül 72 fő (35,6%) teljes mértékben *home office-ban* dolgozott, 44 fő (21,8%) részben, csak heti néhány napot és 86 fő (42,6%) nem dolgozott *home office-ban* a felmérés időpontjában (2021. május).

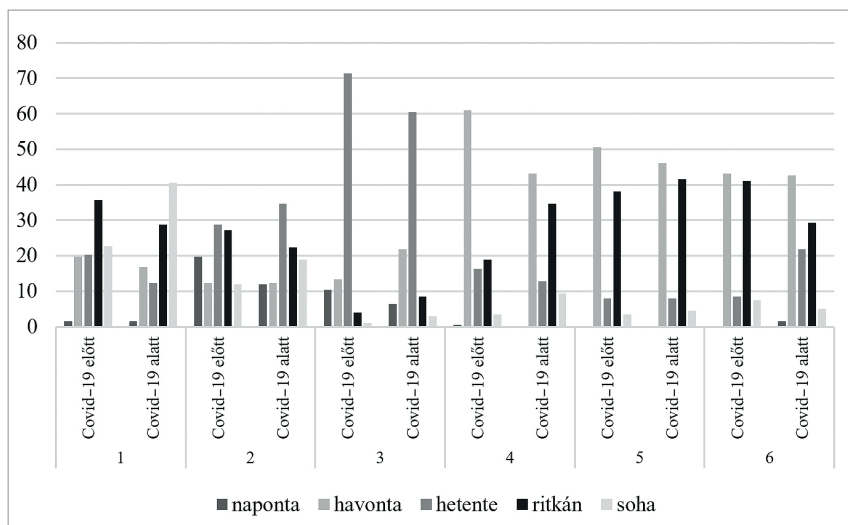
Megvizsgáltam, hogy milyen kapcsolat van az elmúlt egy évben *home office-ban* való részvétel és a válaszadók lakóhelyének településtípusa között. A nullhipotézis szerint nincs közöttük kapcsolat, amelyet kereszttábla-elemzéssel és khi-négyzet-próbával vizsgáltam. A válaszadók 72,8%-a (158 fő) dolgozott *home office-ban* az elmúlt egy évben, és 21,8%-a (44 fő) nem dolgozott. Az elmúlt egy évben *home office-ban* dolgozók 15,8%-a faluban, községben élt, 28,5%-a egyéb városban, 42,4%-a megyeszékhelyen és 13,3%-a fővárosban. A *home office-ban* nem dolgozók 13,6%-a faluban, községben élt, 34,1%-a egyéb városban, 40,9%-a megyeszékhelyen, és 11,4%-a fővárosban élt. A két változó közötti összefüggésre a Pearson-féle khi-négyzet értéke adja meg a választ. A mutató értéke 0,589 (df = 3), a kritikus szignifikanciaszint ($p = 0,889$) meghaladja a 0,05 küszöbértéket, így a nullhipotézist elfogadjuk, tehát nincs szignifikáns kapcsolat a válaszadók lakóhelyének településtípusa és az elmúlt egy év *home office* munkavégzése, vagy nem végzése között (Cramer V = 0,054, a megfigyelt szignifikanciaszint $p = 0,889$).

Megvizsgáltam, hogy a felmérés időpontjában (2021. május) milyen kapcsolat volt a *home office-ban* való részvétel és a válaszadók lakóhelyének tele-

püléstípusa között. A válaszadók 35,6%-a teljes mértékben *home office-ban* dolgozott a felmérés időpontjában, 21,8%-a részben, csak heti néhány napot, és 42,6% nem dolgozott *home office-ban*. A *home office-ban* dolgozók 18,1%-a faluban, községben élt, 27,8%-a egyéb városban, 36,1%-a megyeszékhelyen és 18,1%-a fővárosban élt. A kereszttábla-elemzés alapján nincs szignifikáns kapcsolat a válaszadók lakóhelyének településtípusa és a jelenlegi *home office* munkavégzés, vagy nem végzés között (Cramer $V = 0,114$, a megfigyelt szignifikanciaszint $p = 0,507$).

Milyen gyakran vásárolt élelmiszert a járvány előtt és alatt? (K2) kutatási kérdéshez kapcsolódó megállapítások: 51 fő naponta, 145 fő hetente, 6 fő havonta vásárolt élelmiszert a vírust megelőző időszakban. Kereszttábla-elemzéssel vizsgáltam, hogy van-e kapcsolat az élelmiszer-vásárlás gyakorisága és a válaszadók lakóhelyének településtípusa között. A faluban, községben, valamint az egyéb városban élők általában havonta vásárolnak élelmiszert, a megyeszékhelyen élők hetente, a fővárosban élők pedig naponta. A két változó közötti összefüggésre a Pearson-féle khi-négyzet értéke adja meg a választ. A mutató értéke 216,891 ($df = 16$), a kritikus szignifikanciaszint ($p = 0,000$) nem haladja meg a 0,05 küszöbértéket, így a nullhipotézist elvettem, tehát erős szignifikáns kapcsolat van a tényezők között (Cramer $V = 0,517$, a megfigyelt szignifikanciaszint $p = 0,000$).

A koronavírus hatására az élelmiszer-vásárlások gyakoriságának változása az alábbi: 108 fő ritkábban járt boltba, 70 főnél nem változott a boltba járás gyakorisága, 6 fő gyakrabban járt boltba, és 8 fő csak a legszükségesebb dolgokra költött, figyelt a kiadásokra. A Covid–19 előtt és alatt a vásárlási szokások is megváltoztak (4. ábra), a napi vásárlások aránya szinte a felére csökkent. A heti vásárlások száma a közeli kisbolt és a webshop esetében növekedett, a piac, hiper- vagy szupermarket, drogéria és patika esetében csökkent a járvány időszaka alatt. A havonta történő vásárlások gyakorisága a hiper- vagy szupermarket esetében növekedett, a patika és a webshopok esetében szinte alig változott a járvány időszaka alatt. A legnagyobb arányban a hiper- és szupermarketeket részesítették előnyben a fogyasztók, amelyet a vírushelyzet előtt hetente látogattak, de a koronavírus-járvány időszakában ritkábban. A piacra járás is megritkult a válaszok alapján, és a közeli kisbolt látogatottsága is lecsökkent. A webshopok népszerűsége kismértékben növekedett a járvány alatt.

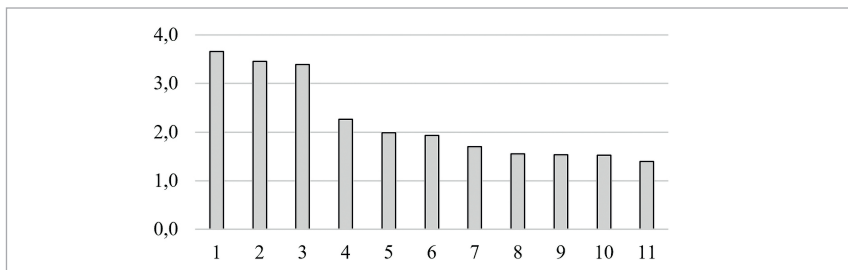
4. ábra: Vásárlási gyakoriságok aránya (%) a Covid-19-járvány előtt és alatt

Jelmagyarázat: 1: piac; 2: lakóhelyhez közeli kisbolt; 3: hiper- vagy szupermarket; 4: drogéria; 5: patika; 6: webshop

Forrás: a szerző szerkesztése

Az online vásárlás térnyerésének mi volt az oka, és milyen csoportok képezhetők a kiváltó okok alapján? (K3) kutatási kérdés esetében elemeztem, hogy az egyes tényezőkre milyen átlagos pontértékeket adtak a válaszadók (5. ábra).

3,65 pontra értékelték a tömeg elkerülését, 3,46 pontra a biztonságot, 3,39 pontra a kényelmet, ezután jelentős csökkenés figyelhető meg a pontértékeknél. A rövidebb nyitvatartás miatt nem tudtak személyesen boltba menni tényező már csak 2,26 átlagos pontot kapott. 1,99-re értékelték átlagosan, hogy a *home office* miatt nem volt kedvük kimozdulni otthonról, még bevásárolni menni sem.

5. ábra: Az online élelmiszervásárlás okaira adott átlagos pontértékek

Jelmagyarázat: 1: Kerülni akartam a tömeget, hogy ezzel is csökkentsem az érintkezések számát; 2: Biztonságosabb; 3: Kényelmi szempontok miatt; 4: A rövidebb nyitvatartás miatt nem tudtam személyesen boltba menni; 5: A *home office* miatt nincs kedvem kimozdulni otthonról, még bevásárolni sem; 6: A *home office* miatt megnövekedett a terhelésem, így nincs időm bevásárolni menni; 7: Betegség miatt kényszerültem erre a megoldásra, de a jövőben részben online, részben jelenléttel kívánom a vásárlásokat lebonyolítani; 8: Gyermeket várok, vagy kisgyermekkel vagyok otthon, és emiatt választottam az online vásárlást; 9: Betegség miatt kényszerültem erre a megoldásra, de annyira megkedveltem, hogy azóta is és a jövőben is így fogok vásárolni; 10: Bezárt az üzlet, ahol eddig vásároltam; 11: Betegség miatt kényszerültem erre a megoldásra, de a jövőben nem fogok élni ezzel a lehetőséggel.

Forrás: a szerző szerkesztése

A kutatási kérdés további elemzésére főkomponens-analízist végeztem, a számítások előtt ellenőriztem az indikátorok megfelelőségét és a változók normális eloszlását. Metrikus és nem dummy változókkal dolgoztunk; a változók között érvényesült a multikollinearitás; a minta homogén, a mintanagyság pedig 100 feletti. Ellenőriztem, hogy a vizsgálati tényezők páronként korrelálatlanok-e. Kiszámítottam a Kaiser–Meyer–Olkin-féle mutatót (értéke minél közelebb van 1-hez, annál jobban alkalmazható a főkomponens-analízis), és elvégeztem a Bartlett-féle próbát (amely egyszerű hipotézisvizsgálaton alapul). A Kaiser–Meyer–Olkin-mutató értéke 0,667, amely jónak mondható, így a változószettre elvégezhettem a főkomponens-analízist. Scree plot ábra segítségével döntöttem el, hogy az eljárás során hány komponenscsoportot képezek. A töréspontot a harmadik komponens után figyeltem meg, így három komponens kialakításával próbálkoztam. A változók közötti kapcsolatrendszer feltárásának elősegítésére az adatokat rotáltam, aminek eredményeképpen kaptam meg a rotált komponensmátrixot. A rotációt varimax eljárással (varianciamaximalizálással), Kaiser-féle

normalizációval végeztem. A magyarázott variancia értékének legalább 60%-nak kell lennie, esetemben 66,7%. Egy változót akkor tekintünk adott komponens tagjának, ha a komponens súlya legalább 0,5.

A komponensek alapján a következő három csoportot különítettem el: 1. a *home office* miatt megváltozott körülmények és a rövidebb nyitvatartás miatti „kényszer online vásárlók”; 2. a csoport tagjai a koronavírus-betegség miatt választották az online vásárlást; a 3. csoportba pedig azok tartoztak, akik biztonsági okokból választották az online vásárlást.

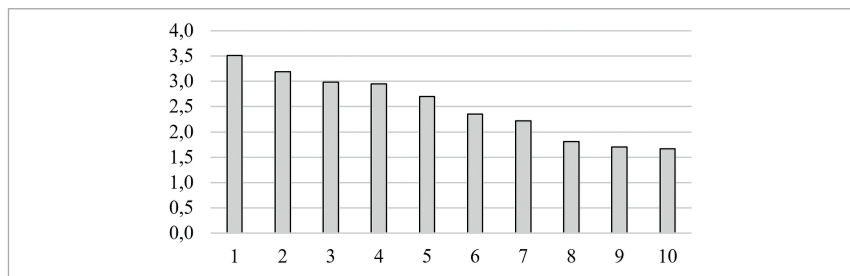
2. táblázat: A válaszadók véleménye az online vásárlás tényezőiről, rotált komponensmátrix

Változó	Komponens		
	1	2	3
Kerülni akartam a tömeget, hogy ezzel is csökkentsem az érintkezések számát.	−0,023	0,123	0,935
Biztonságosabb.	0,093	0,116	0,927
Betegség miatt kényszerültem erre a megoldásra, de annyira megkedveltem, hogy azóta is és a jövőben is így fogok vásárolni.	0,226	0,823	0,142
Betegség miatt kényszerültem erre a megoldásra, de a jövőben nem fogok élni ezzel a lehetőséggel.	0,133	0,810	−0,066
Betegség miatt kényszerültem erre a megoldásra, de a jövőben részben online, részben jelenléttel kívánom a vásárlásokat lebonyolítani.	0,164	0,839	0,101
A <i>home office</i> miatt nincs kedvem kimozdulni otthonról, még bevásárolni sem.	0,801	0,189	0,139
A <i>home office</i> miatt megnövekedett a terhelésem, így nincs időm bevásárolni menni.	0,626	0,421	0,154
A rövidebb nyitvatartás miatt nem tudtam személyesen boltba menni.	0,746	0,130	0,168
Gyermeket várok, vagy kisgyermekkel vagyok otthon, és emiatt választottam az online vásárlást.	−0,070	0,012	0,109
Kényelmi szempontok miatt.	0,358	−0,262	0,458
Bezárt az üzlet, ahol eddig vásároltam.	0,775	0,101	−0,239

Megjegyzés: A komponensek alapján meghatározható változócsoportokat eltérő színnel jelöltem.

Forrás: a szerző szerkesztése

A home office és a koronavírus járvány hogyan változtatta meg az állampolgárok általános és vásárlási szokásait? (K4) A válaszadók az egyes tényezőket 1-től 4-ig terjedő Likert-skálán értékelték, az átlagos pontértékek alapján (4. ábra) a legmagasabbra 3,5 pont azt értékelték, hogy a vírus hosszú távú hatása gyökeresen átalakítja a jövőnket.

6. ábra: A home office és a koronavírus-járvány együttesen megváltoztatta a válaszadók szokásait, az egyes tényezőkre adott átlagos pontértékek

Jelmagyarázat: 1: A vírus hosszú távú hatása gyökeresen átalakítja a jövőnket; 2: Tudatosabban osztom be az élelmiszereket, igyekszem nem pazarolni; 3: Gyakrabban főzök magamnak és a családnak, amióta home office-ban dolgozom; 4: Több időt tudok a családra, háztartásra fordítani; 5: Egyáltalán nem okozott változást a koronavírus-járvány az esetemben; 6: Bevásároltam tartós élelmiszerből, mert úgy gondoltam, így biztonságosabb; 7: Sokkal többször rendelek kész ételt, mint korábban; 8: Elkezdtem kertészkedni, hogy magam termelhessem meg a zöldségeket és gyümölcsöket; 9: Veszélybe került a munkahelyem és a megélhetésem a vírus miatt; 10: Félek attól, hogy a vírus következtében áruhiány alakul ki.

Forrás: a szerző szerkesztése

Tudatosabban osztja be az élelmiszereket, igyekszik nem pazarolni tényezőt 3,2-re értékelték. Gyakrabban főzök magamnak és a családnak, amióta home office-ban dolgozom 2,9 átlagos pontot kapott. A legalacsonyabb pontot az alábbi tényezők kapták: elkezdtem kertészkedni, hogy magam termelhessem meg a zöldségeket és gyümölcsöket (1,8); veszélybe került a munkahelyem és a megélhetésem a vírus miatt (1,7); félek attól, hogy a vírus következtében áruhiány alakul ki (1,7).

A válaszadók 67,8%-a nem vásárolt élelmiszert online az elmúlt egy évben, 10,4% rendszeresen vásárolt és 21,8% alkalmi szerűen. Akik nem vásároltak online élelmiszereket, a legfőbb okként azt jelölték meg, hogy szeretik az élel-

miszereket megnézni, a címkéket elolvasni, szeretik maguk kiválasztani a megvásárolandó terméket (például zöldség vagy gyümölcs esetében), és nem bíznak az online módon vásárolt áru minőségében.

Kíváncsi voltam arra is, hogy egy-egy vásárlás alkalmával mekkora összeget költenek a válaszadók. Boltban, üzletben történő vásárlás során legnagyobb arányban (31,7%) 5 000 és 10 000 Ft közötti összeget költenek, a válaszadók 25,7%-a 10 000 és 20 000 Ft közötti összeget költ. Online vásárlás során legnagyobb arányban (27,2%) 10 000–20 000 Ft közötti összeget költ, és a válaszadók további 20,3%-a 5 000–10 000 Ft közötti összeget költ.

A kutatási kérdés további elemzésére újra főkomponens-analízist végeztem. A Kaiser–Meyer–Olkin-mutató értéke 0,742 volt, amely kimondottan jónak tekinthető.

3. táblázat: A válaszadók véleménye a home office és a koronavírus-járvány miatt megváltozott szokásokról, rotált komponensmátrix

Változó	Komponens		
	1	2	3
Gyakrabban főzök magamnak és a családnak, amióta home office-ban dolgozom.	0,750	0,118	0,200
Sokkal többször rendelek készételt, mint korábban.	–0,039	0,058	0,801
Egyáltalán nem okozott változást a koronavírus-járvány az esetemben.	–0,240	0,145	–0,758
Elkezdtem kertészkedni, hogy magam termelhessem meg a zöldségeket és gyümölcsöket.	0,321	0,499	–0,129
Tudatosabban osztom be az élelmiszereket, igyekszem nem pazarolni.	0,726	0,217	0,126
Több időt tudok a családra, háztartásra fordítani.	0,761	0,074	–0,078
Bevásároltam tartós élelmiszerből, mert úgy gondoltam, így biztonságosabb.	0,445	0,552	–0,047
Félek attól, hogy a vírus következtében áruhiány alakul ki.	0,090	0,787	0,096
A vírus hosszú távú hatása gyökeresen átalakítja a jövőnket.	–0,034	0,564	0,415
Veszélybe került a munkahelyem és a megélhetésem a vírus miatt.	0,082	0,495	–0,092

Megjegyzés: A komponensek alapján meghatározható változócsoportokat eltérő színnel jelöltem.

Forrás: a szerző szerkesztése

A komponensek alapján a következő három csoportot különítettem el: 1. csoport tagjai a *home office* miatt több időt tudnak a családdal tölteni; 2. csoportnak a felhalmozók nevet adtam, mivel ők félnek a vírus miatt kialakuló esetleges áruhiánytól, és az önellátás irányába is tettek lépéseket; a 3. csoport tagjai számára a vírus nem okozott jelentős változást és a készételek rendelésére álltak át.

Összegzés

A kézirat lezárásakor (2021 nyarán) a közel másfél éve tartó koronavírus-járvány és a hirtelen bevezetett *home office*, az újszerű munkaszervezési mód jelentősen átalakította az állampolgárok általános és vásárlási szokásait is. A tartós *home office* hatásai miatt a munkavállalók egy része „elkényelmesedett”. A kérdőíves felmérésből kiderült, hogy a válaszadók nagy része a járvány időszaka alatt igyekezett csökkenteni az érintkezések számát, és biztonsági okokból többségük inkább az online megoldások felé fordult. Az online vásárlásokkal kapcsolatban többen jelezték a megvásárolandó termékkel kapcsolatos minőségi félelmüket és bizalmatlanságukat, de a – többség számára – megszerzett pozitív tapasztalatok feltehetően a jövőbeli vásárlási szokásokra is hatással lesznek. A kérdés az, hogy a jövőben ez a trend mennyire marad tartós. Véleményem szerint a társadalom egy része a jövőben is bátran használja majd az online vásárlás lehetőségét, egyítve az üzletekben lebonyolított személyes vásárlással, függetlenül attól, hogy továbbra is tudnak-e *home office*-ban dolgozni, vagy a normál munkahelyen történő klasszikus munkarendhez kell visszatérniük.

Felhasznált irodalom

- Ahmad, Tauseef – Haroon Haroon – Mukhtiar Baig – Jin Hui: Coronavirus Disease 2019 (Covid–19) Pandemic and Economic Impact. *Pakistan Journal of Medical Sciences*, 36. (2020), 4. 73–78. Online: <https://doi.org/10.12669/pjms.36.COVID19-S4.2638>
- Antal Zoltán: A Sellyei kistérség kitérés pontjai a munkaerő-piaci sajátosságok alapján. *Területi Statisztika*, 49. (2009), 2. 199–214. Online: www.ksh.hu/docs/hun/xftp/terstat/2009/02/terstat0902.pdf
- Adrjan, Pawel – Reamonn Lydon: Covid–19 and the Global Labour Market: Impact on Job Postings. *Economic Letter*, 51. (2021), 3. 1–7. Online: <https://bit.ly/3NnUxPI>
- Bankó Zoltán: Az atipikus foglalkoztatási formákra vonatkozó rendelkezések. In Kiss György (szerk.): *Az Európai Unió munkajoga*. Budapest, Osiris Kiadó, 2001.
- Barański, Michał – Mélypataki Gábor – Musinszki Zoltán – Lipták Katalin: Home Office Opportunities in SME's in Back Office. *Acta Academica Karviniensia*, 21. (2021), 1. 5–14. Online: <https://bit.ly/3MHgjOh>
- Bartik, Alexander – Marianne Bertrand – Feng Lin – Jesse Rothstein – Matthew Unrath: Measuring the Labor Market at the Onset of the Covid–19 Crisis. *University of Chicago, Becker Friedman Institute for Economics Working Paper*, 2020–83. Online: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3633053>
- Baruch, Yehuda: Teleworking: Benefits and Pitfalls as Perceived by Professionals and Managers. *New Technology Work and Employment*, 15. (2000), 1. 34–49. Online: <https://doi.org/10.1111/1468-005X.00063>
- Carnevale, Joel B. – Isabella Hatak: Employee Adjustment and Well-being in the Era of Covid–19: Implications for Human Resource Management. *Journal of Business Research*, 116. (2020). 183–187. Online: <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.05.037>
- de Abreu e Silva, João – Patrícia C. Melo: Does Home-based Telework Reduce Household Total Travel? A Path Analysis Using Single and Two Worker British Households. *Journal of Transport Geography*, 73. (2018). 148–162.
- Erdősi, Ferenc: The Role Weight of Key Factors Determining the (Infrastructure and Traffic) Intensity of Aviation for the Countries of the World. *Regional Statistics*, 5. (2015), 2. 82–107. Online: <https://doi.org/10.15196/RS05205>
- Forgács Tamás: Egy kistérségi távmunka-stratégia bemutatása. *Tér és Társadalom*, 22. (2008), 2. 123–145.
- Forgács Tamás: A távmunka elméleti vizsgálata. *Vezetéstudomány*, 42. (2011), 11. 49–62.
- Gareis, Karsten – Tobias Hüsing – Alexander Mentrup: What Drives eWork? An Exploration into Determinants of eWork Uptake in Europe. *Proceedings of the 9th International TeleworkWorkshop Heraklion, Greece*. 2004. 6–9.

- Jáki Eszter: Távmunka és profit. *Vezetéstudomány*, 38. (2007), 10. 55–63.
- Karácsony, Péter: The Impact of the Coronavirus (Covid–19) on the Employment Characteristics of Hungarian SMEs. *Review of Economic Studies and Research Virgil Madgearu*, 13. (2020), 2. 105–117. Online: <https://doi.org/10.24193/RVM.2020.13.63>
- Kovács, András – Sikos T. Tamás: *Panic Buying in Hungary during Covid–19 disease*. 2020. Online: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.21264.76800>
- Lajó Adrienn: *Elemzés. Járványhelyzet és munkaerőpiac*. Budapest, Állami Számvevőszék, 2020. 1–57.
- Larsen, Trine P. – Søren Kaj Andersen: A New Mode of European Regulation? The Implementation of the Autonomous Framework Agreement on Telework in Five Countries. *European Journal of Industrial Relations*, 13. (2007), 2. 181–198. Online: <https://doi.org/10.1177/0959680107078252>
- Márton Sára: *A hazai élelmiszerrendszer rezilienciájának vizsgálata a Covid–19 járvány alatt*. Szakdolgozat. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, 2021.
- Mélypataki, Gábor: Dematerialisation of Workplace in Non-classical Labour Law Relations. *Zbornik Radova Pravni Fakultet Novi Sad*, 52. (2019), 2. 671–682. Online: <https://doi.org/10.5937/zrpfns53-22435>
- Messenger, Jon C. – Lutz Gschwind: Three Generations of Telework: New ICTs and the (R)evolution from Home Office to Virtual Office. *New Technology Work and Employment*, 31. (2016), 3. 195–208. Online: <https://doi.org/10.1111/ntwe.12073>
- Musinszki Zoltán – Magdolna Vallasek – Gábor Mélypataki – Erika Horváthné Csolák: Workaholism and a New Generation – Labour Market Survey among Hungarian and Romanian Youth. *Amfiteatru Economic*, 22. (2020), 14. 1227–1242. Online: <http://dx.doi.org/10.24818/EA/2020/S14/1227>
- Németh Péter – Lázár Erika – Szűcs Krisztián – Töröcsik Mária: Vásárlási szokások változása a koronavírus okozta járványhelyzet hatására – az online vásárlási magatartás vizsgálata. In Ercsey Ida (szerk.): *Marketing a digitalizáció korában*. Győr, (k. n.), 2020. 305–315. Online: https://ktk.pte.hu/sites/ktk.pte.hu/files/images/006_EMOK2020covid_online_vasarlas.pdf
- Nilles, Jack: Telecommunications and Organizational Decentralization. *IEEE Transactions on Communications*, 23. (1975), 10. 1142–1147. Online: <https://doi.org/10.1109/TCOM.1975.1092687>
- Prosser, Thomas: The implementation of the Telework and Work-related Stress Agreements: European Social Dialogue through ‘Soft’ Law? *European Journal of Industrial Relations*, 17. (2011), 8. 245–260. Online: <https://doi.org/10.1177/0959680111410964>
- Raišienė, Agota Giedrė – Violeta Rapuano – Kristina Varkulevičiūtė – Katarína Stachová: Working from Home – Who Is Happy? A Survey of Lithuania’s Employees during

- the Covid–19 Quarantine Period. *Sustainability*, 12. (2020), 13. Online: <https://doi.org/10.3390/su12135332>
- Soós Gabriella: Az ételmiszer-fogyasztói szokások változása Covid–19 vírus megjelenéséhez kapcsolódóan Magyarországon. *Marketing & Menedzsment*, 54. (2020), 3. 15–27. Online: <https://doi.org/10.15170/MM.2020.54.03.02>
- Sikos T. Tamás – Papp Vanda – Kovács András: A hazai vásárlói magatartás változása a Covid–19-járvány első hullámában. *Területi Statisztika*, 61. (2021), 2. 135–152.
- Tavares, Aida Isabel: *Telework and Health Effects Review, and a Research Framework Proposal*. Munich, University Library of Munich, 2015.
- Vallasek Magdolna – Mélypataki Gábor: Rules on Home Office Work and Telework in Romania and in Hungary. *Central European Journal of Comparative Law*, 1. (2020), 2. 177–191. Online: <https://doi.org/10.47078/2020.2.177-191>
- Vrchota, Jaroslav – Zuzana Frantíková – Miroslava Vlčková: Why Some SME's in the Czech Republic Adopt Telework and Others Not? *European Countryside*, 11. (2019), 4. 599–615. Online: <https://doi.org/10.2478/euco-2019-0033>